

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ'

Ἡ οἰκονομία τοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ καὶ ἡ δημοκρατία

ΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ συστήματα πουχούνε καινούργια κατεύθυνση τὰ συνοδεύονταν ἀπλοποιήσεις. Ἡ φαντασία ἀρνιέται νὰ συλλάβει κεῖνα ποὺ τὴν μπερδεύονταν. Τὰ σχέδια ποὺ καταστῶνται ἀρνιοῦνται νὰ περιλάβουν ὅ,τι γίνεται ἐμπόδιο στὴν συγκέντρωση τῶν δυνάμεων. Ἀργότερα τὰ πράματα ποὺ παραμεριστήκανε τραβᾶνε τὴν προσοχή. Ἀναγνωρίζεται τότες πώς ἀποτελοῦνε παράγοντα τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἀρχικοῦ προγράμματος. Ἡ ἀπογοήτευση καὶ διάψευση τῶν ἔλπιδων ἀκολουθοῦνται τὴν περίοδο τῶν ἐνθουσιασμῶν. Τὶς ἔλπιδες τὶς διαδέχεται ἡ δεύτερη σκέψη, ἡ νηφάλια καὶ γνωστική. Συχνὰ χάνονται οἱ ἔλπιδες γιὰ τὴν πραχτικὴ ἀξία κάποιας πλατιᾶς κοινωνικῆς θεωρίας. Ὅτι πιστεύεται πώς εἶναι σκληρὸς ρεαλισμὸς καὶ εἶναι στὴν πραγματικότητα αἴσθημα ἀπαγοήτευσης, ἔρχεται ὑστερὸς ἀπὸ μὰ περίοδο ρωμαντικοῦ ἴδεαλισμοῦ. Πολλὲς φορὲς βρεθήκαμε σὲ τὸύτη τὴν κατάσταση πρὸν νὰ γεννηθοῦνται τὰ ὀλοκληρωτικὰ κράτη. Ἡ γέννησή τους στάθηκε γιὰ μᾶς ἐνα κάλεσμα ποὺ μᾶς ἀναγκάζει ν' ἀναθεωρήσουμε βασικὲς ἀρχές.

Εὔκολο εἶναι νὰ περιφρονήσουμε τὴν μεταγενέστερη χρησιμότητα μᾶς ἀπλοποίησης προγενέστερης. Οἱ ὀφέλειες καὶ οἱ βλάβες ποὺ προέρχονται ἀπὸ κείνη τὴν ἀπλοποίηση δὲν τοποθετοῦνται σωστὰ οὕτε τὸν καιρὸ ποὺ πρωτοπαρουσιάζονται οὕτε δταν ἀργότερα κρίνονται. Εἰναι ὀφέλιμη ἡ ἀπλοποίηση, ἐν ἀποτέλεσμά της εἶναι ν' ἀναγνωριστεῖ κάποια καινούργια τάση, ποὺ ἐπηρεάζει τὸ ἀνθρώπινα πράματα καὶ ποὺ ἐπενεργοῦσε πιὸ πλέοντα καὶ πιὸ ἐλεύθερα, θὰ πλουτίζε τὴν ἀνθρώπινη ζωή. Τὸν

παράγοντα τὸν καινούργιο οἱ ὑπερβολὲς τείνουνε νὰ τὸν παρουσιάσουν ἀνάγλυφο. Ἡ ἀναγνώρισή του γίνεται τότες θετικὴ ἐπιρροὴ ποὺ τὸν προσῳδεῖ. Ἔτσι γίνεται ἵκανὸς νὰ ἐπενεργεῖ σκόπιμα κι' ὅχι λίγο ἢ πολὺ ἀσύνειδα. Τῆς βλάβης ἡ αἰτία είναι πῶς ἡ θεωρία, μὲ τὴ διαμόρφωση ποὺ πῆρε, διατυπώνεται ἀπόλυτα, λέες καὶ μπορεῖ νὰ ἐφαρμοστεῖ σ' ὅλους τοὺς τόπους καὶ τοὺς καιροὺς κι' ὅχι μόνο μέσα στὶς συνθῆκες τὶς σύγχρονες καὶ μὲ δρισμένα δρια. Ἀργότερα, ὅταν στὶς συνθῆκες γίνεται τέτοια ἀλλαγὴ ὥστε νὰ μὴν ἔχει πιὰ ἐπίδραση ἡ ἴδεα, δημιουργεῖται ἀντίδραση καὶ γενικεύεται κι' αὐτὴ ἀπλοῖκα. Ἡ ἀρχικὴ ἴδεα ἐξιστραχίζεται σὰν πλάνη δλοφάνερη. ***Ανάλογη ἀξία, ἀπόλυτη, ἀποδίνεται σὲ κάποια καινούργια κίνηση. Κ'** ἡ καινούργια κίνηση εἶν' ἀντίθετη πρὸς τὴν κατάσταση ποὺ θυμίζει τὴν ἴδεα τὴν παλιά.

Ἄπ' τὸν καιρὸν ποὺ γεννηθήκανε οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμες καὶ τὶς ἀκολουθήσανε οἱ τεχνικές τους ἐφαρμογές, γίνανε στὶς θεωρίες δρισμένες ἀπλοποιήσεις. Τὶς ἀπλοποιήσεις αὐτὲς μποροῦμε νὰ τὶς κατατάξουμε σὲ δυὸ μεγάλες κατηγορίες. Οἱ θεωρίες ἀπλοποιηθήκανε ὑπερτιμώντας εἴτε τὸν ἀνθρώπινο παράγοντα, δηλαδὴ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀποδίνονται στὴν ἀνθρώπινη φύση, εἴτε τὸν παράγοντα τὸν «ἔξωτερικό», δηλαδὴ τὸ περιβάλλον. Ἡ κοινὴ ἀντίληψη εἶναι τὶς περσότερες φορὲς ἔνας συμβιβασμὸς ποὺ τὸν χαραχτηρίζει λίγη ἢ πολλὴ σύγχυση κι' ἀσυνέπεια. Παίρνει μερικὰ στοιχεῖα ἀπ' τὴν μιὰ ἀποψη καὶ μερικὰ ἀπ' τὴν ἄλλη καὶ τὰ συνδυάζει δπως δπως. ***Ισως ξεκαθαρίσουμε τὰ πράματα ἀν ἐξετάσουμε σ' ἐτοῦτο τὸ κεφάλαιο δυὸ τυπικὰ εἴδη θεωρίας ποὺ οἱ ἀπλοποιήσεις τους οἱ μονόπλευρες φτάνουνε σὲ ἀκρότητες. Οἱ ἀκρότητες αὐτὲς εἶναι λογικές, σύμφωνα μὲ τὶς βασικές τους προϋποθέσεις. Μὰ δίνουνε κακὴ κατεύθυνση στὶς πράξεις, ἐπειδὴ οἱ προϋποθέσεις τους εἶν' ἀπόλυτες.** ***Οταν ἡ θεωρία παίρνει μιὰ τέτοια διαμόρφωση, εἶναι ωςικὰ ἀντίθετη μὲ κεῖνο τὸ σύστημα ποὺ βλέπει τὰ κοινωνικὰ γεγονότα σὰν**

ἀλληλεπιδράσεις ἀνάμεσα στὰ συστατικὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ στὶς πολιτιστικὲς συνθῆκες. Τὰ γεγονότα τὰ ἔρμηνεύει σὰ νὰ ὑπῆρχε στὴν ἀλληλεπίδραση μονάχα ὁ ἕνας συντελεστὴς ἢ διὰ ἄλλος. Σ' ἐτοῦτο δῶ τὸ κεφάλαιο ότι κάνω τὴν κριτικὴν ἔκείνης τῆς θεωρίας ποὺ τὸν παράγοντα τὸν ἀνθρώπινο σχεδὸν τὸν ἔκμηδενίζει, γιατὶ ἔξηγεται τὰ περιστατικὰ καὶ κατευθύνεται τὴν ταχτική της παίρνοντας γι' ἀποκλειστική βάση τὶς συνθῆκες ποὺ δημιουργεῖ τὸ περιβάλλον. Παίρνουμε τὸ μαρξισμὸν γιὰ τυπικὸ παράδειγμα τῆς ἀπολυτότητας ποὺ ἐπακολουθεῖ δταν αὐτὸν τὸ συντελεστὴ τῆς ἀλληλεπίδρασης τὸν ἀπομονώνουμε καὶ τὸν θεωροῦμε ὑπέροχατο. Εἶναι τυπικὸ παράδειγμα τόσο ἐπειδὴ ἔχει ἀποχτήσει μεγάλη δημοτικότητα, διότι κ' ἐπειδὴ ἵσχυεις εἰται πώς ἀποτελεῖ τὴν μόνη αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ θεωρία τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς καὶ γι' αὐτὸν τὸ λόγο καὶ τὴν μέθοδο ποὺ πρέπει νὰ ἐφαρμοστεῖ γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀλλαγὴ μελλοντικά.

"Αφοῦ αὐτὴ ἡ θεωρία ἔχει στενὴ σχέση μὲ κομματικὲς διαμάχες γιὰ τὴν πραχτική της ἐφαρμογή, διαμάχες διότου ἐξάπτονται τὰ πάθη, εἶναι σχεδὸν περιττὸ νὰ πῶ πώς ἐδῶ τὴν ἔξετάζω σὰν παράδειγμα «ἀντικειμενικῆς» ἀς ποῦμε ἡ «ρεαλιστικῆς» ἀπολυτότητας, καθὼς καὶ γιὰ τὸ φῶς ποὺ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ρίχνεται στὰ πραγματικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας. Γιατὶ δὲ ἀπόλυτος χαραχτήρας τῆς θεωρίας κάνει τοὺς ὅπαδούς της νὰ γίνονται τόσο ἀπόλυτοι, ὅστε τὴν κάθε ἐπίκριση τῆς θεωρίας νὰ μὴν τὴ βλέπουνε παρὰ σὰν ἐκδήλωση ταξικῆς προκατάληψης ἀσυναίσθητης ἡ θεληματικῆς. Αὐτὴ ἡ μονοκόμματη στάση τους συνοψίζεται στὴ συνήθειά τους νὰ δνομάζουνε φιλοφασιστικὴ κάθε γνώμη ἀντίθετη πρὸς τὴ δική τους. Κείνους ποὺ δὲν εἶναι δεμένοι μὲ τούτη τὴν θεωρία ἵσως τοὺς βιηθήσω νὰ μὲ καταλάβουν διν πῶ δτι σκοπὸς τῆς κριτικῆς μου δὲν εἶναι ν' ἀρνηθῶ πώς παίζουνε σπουδαῖο ρόλο οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες οὕτε πώς τὸ οἰκονομικὸ σύστημα τὸ τωρινὸ τείνει νὰ δημιουργήσει συνέπειες ἀντίθετες πρὸς τὴ δημοκρατικὴ ἐλευθερία. "Ισα Ἰσα, τὰ παρα-

δέχομαι αὐτά. Σκοπὸς τῆς κριτικῆς μου εἶναι νὰ δείξω τὶς συμβαίνει ὅταν αὐτὸς ὁ ἀναμφισβήτητος συντελεστὴς ἀπομονώνεται καὶ θεωρεῖται ἡ αἰτία καὶ ἡ πόση εἰς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Μπορεῖ νὰ ὑποστηρίζει κανένας πῶς γιὰ νὰ ὑπάρξει δημοκρατία γνήσια καὶ ίκανοποιητική, πρέπει ως εἰκάσια ν' ἀλλάξει ὁ ἔλεγχος τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κατανομῆς τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, κι^ν ὅμως νὰ δέχεται κάθε κριτικὴ ποὺ γίνεται—ἴσως μάλιστα τὴν κάνει τὴν κριτικὴ ἡ τὴ δέχεται ἐπειδὴ πιστεύει πῶς ἡ ἀλλαγὴ εἶναι ἀπαραίτητη.

‘Η τάση τοῦ μαρξισμοῦ ν'^ν ἀπομονώνει τὸν ἕναν παράγοντα (παράγοντα ποὺ ἐπενεργεῖ μόνο ὅταν βρίσκεται σὲ ἀλληλεπίδραση μὲν ἕναν ἄλλον) διατυπώνεται στὸν ἴσχυρισμὸν ὅτι ἡ κατάσταση ποὺ βρίσκονται σὲ μιὰ δρισμένη ἐποχὴ οἱ πλουτοπαραγωγικὲς δυνάμεις καθορίζει τελικὰ ὅλες τὶς μορφὲς τῆς κοινωνικῆς δράσης κι^ν ὅλες τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, πολιτικές, νομικές, ἐπιστημονικές, καλλιτεχνικές, θρησκευτικές, ἡθικές. Στὴν ἀρχικὴ διατύπωση αὐτοῦ τοῦ ἴσχυρισμοῦ ὑπῆρχε μιὰ εἰδικὴ προϋπόθεση σημαντικὴ ποὺ οἱ διατυπώσεις οἱ ὑστερότερες εἶχανε τὴν τάση νὰ τὴν ἀγνοοῦνται. Εἶχε γίνει δηλαδὴ δεχτὸς πῶς οἱ πολιτικὲς σχέσεις, ἡ ἐπιστήμη κ.τ.λ., ἀμα γεννηθοῦνται αἰτίες ποὺ προκαλοῦνται μεταγενέστερα γεγονότα καὶ πῶς αὐτὸς τοὺς δίνει τὴν ἵκανότητα νὰ τροποποιοῦν ὡς ἕνα βαθμὸν τὴ λειτουργία τῶν δυνάμεων ποὺ τὶς ἔχουνται δημιουργήσει.

Τὸ ὅτι ἀγνοήθηκε αὐτὸς τὸ στοιχεῖο δὲν εἶναι ὅλότελα τυχαῖο. Γιατὶ ὑπῆρχαν πραχτικοὶ λόγοι νὰ μὴν τοῦ δοθεῖ πολλὴ προσοχὴ. “Αν αὐτὸς τὸ στοιχεῖο γίνεται δεχτός, μόνο μὲ τὴν παρατήρηση τῶν πραγματικῶν ὅρων (κι^ν ὅχι μὲ τὴν ἀφηρημένη θεωρία) μποροῦμε νὰ πούμε μὲ ἀκρίβεια ποιὰ ἀποτελέσματα βγαίνουνται σὲ μιὰ δρισμένη ἐποχὴ ἀπὸ τὰ ἐποικοδομήματα, ποὺ γίνανται αἰτίες κι^ν αὐτά. Ο μόνος τρόπος νὰ βγάλουμε συμπέρασμα εἶναι νὰ ἐρευνήσουμε. Κι^ν ἀπὸ τὴν ἔρευνα τοῦ συγκεκριμένου νὰ συμπεράνουμε ποιὰ ἀποτελέσματα προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη καὶ ποιὰ ἀπὸ τὶς

ἀπογυμνωμένες σὰ νὰ ποῦμε δυνάμεις τῆς οἰκονομικῆς παραγωγῆς. "Αν υἱοθετήσουμε κι' ἀκολουθήσουμε τούτη τὴν μέθοδο, αὐτὸ πραχτικὰ πάει νὰ πεῖ πῶς πάψαμε νὰ παραδεχόμαστε ὅτι δοικονομικὸς ντετερμινισμὸς τὰ περιέχει ὅλα, αὐτὸ θὰ μᾶς κάνει ν' ἀκολουθοῦμε τὴν σχετικιστικὴ καὶ πλουραλιστικὴ ἀντίληψη ὅταν ἔξετάζουμε πολλοὺς παράγοντες ποὺ βρίσκονται σὲ ἀλληλεπίδραση. Καὶ σίγουρα ἔνας ἀπ' αὐτοὺς εἶν' δοικονομικός.

*Ο Μάρκος θάχε ἔξαιρετικὴ θέση στὴν ίστορία, ἂν αὐτὸ τὸ στοιχεῖο γινόταν δεχτὸ σὲ ἀκόμα μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπ' δοτι τὸ ὑπολόγιζε κείνος. Δὲ θάτανε βέβαια δο πρῶτος ποὺ ἀναγνώρισε πόση σπουδαιότητα ἔχουν οἱ οἰκονομικὲς συνθῆκες στὸν καθορισμὸ τῶν μορφῶν ποὺ παίρνουν οἱ πολιτεῖες καὶ οἱ νόμοι. *Ο στενός τους σύνδεσμος ἦταν σχεδὸν κοινοτοπία γιὰ τὴν πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἀριστοτέλη. Τὸν ἐκφράσανε ξανὰ μὲ διαφορετικὴ μορφὴ οἱ "Ἄγγλοι συγγραφεῖς ποὺ ἐπηρεάσανε τὶς ἴδεες τῶν ἰδρυτῶν τῆς ἀμερικανικῆς δημοκρατίας. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ διμόρφωνα τονίσανε τὴν σχέση ποὺ συνδέει τὴν σίγουρη διατήρηση τῆς δημοκρατικῆς διακυβέρνησης μὲ τὴν κατάσταση ποὺ βρίσκεται ἡ κατανομὴ τῆς ἴδιοχτησίας. Μὰ δο Μάρκος προχώρησε πιὸ πέρι ἀπ' τὶς ἴδιοχτησιακὲς σχέσεις, προχώρησε πρὸς τὴν λειτουργία τῶν δυνάμεων τῆς παραγωγῆς δο δὲν προχώρησε κανένας πρωτύτερα. *Ἐξὸν ἀπ' αὐτὸ ἔκανε διάκριση ἀνάμεσα στὴν κατάσταση τῶν δυνάμεων τῆς παραγωγικότητας καὶ στὴν πραγματικὴ κατάσταση ποὺ βρίσκεται ἡ παραγωγὴ μιὰ δρισμένη ἐποχή. Τόνισε τὴν ἀργοπορία ποὺ συχνὰ παρατηρεῖται στὴ δεύτερη. Μὲ πολὺ ἔξονυχιστικὴ ἔξέταση ἔδειξε πῶς τῆς ἀργοπορίας ἡ αἵτία εἶν' ἡ ὑποτέλεια τῶν πλουτοπαραγωγικῶν δυνάμεων στὶς νομικὲς καὶ πολιτικὲς συνθῆκες ποὺ ἄφησε πίσω του τὸ προηγούμενο σύστημα παραγωγῆς. *Η κριτικὴ ποὺ ἔκανε δο Μάρκος στὴν τωρινὴ κατάσταση ἀπὸ τούτη τὴν τελευταία πλευρά, ἦτανε βαθυστόχαστη καὶ δὲν ἔχασε τὴν ἀξία της.

*Η μεγάλη δύναμης ἀξία τῆς μαρξιστικῆς ἀπλοποίησης γιὰ δύσους

τὴν παραδέχονται στὴν ἀπόλυτη μορφή της εἶναι ὅτι τὸν παλιὸν ρωμαντικὸν ἴδεαλισμὸν ποὺ χαραχτήριζε τοὺς πρώτους κοινωνικοὺς ἐπαναστάτες τὸν συνδυάζει μὲ κεῖνο ποὺ παρασταίνεται σὰν ἐπιστημονικὴ ἀγάλυση πέρα γιὰ πέρα «ἀντικειμενική». Αὐτὴ τὴν ἀντικειμενικότητα τὴν ἔκφραζει στὴ διατύπωσή του ἔνας καὶ μοναδικὸς «νόμος» ποὺ ἀπλώνεται σ' ὅλα τὰ πράματα κι' ὅλα τὰ περιέχει. Καὶ τοῦτος ὁ νόμος δίνει καὶ τὴν κατάλληλη μέθοδο ποὺ πρέπει νὰ τὴν ἀκολουθήσει ἡ καταπιεσμένη κοινωνικὴ τάξη γιὰ νὰ πετύχει τὴν τελειωτική της ἀπολύτρωση. Γιατὶ ἡ θεωρία δὲν περιορίστηκε νὰ δώσει μιὰ ἄποψη κατάλληλη γιὰ Ἰστορικὲς καὶ κοινωνιολογικὲς ἔρευνες. Ἱσχυρίστηκε πὼς διατύπωσε τὸν ἔναν καὶ μοναδικὸν νόμο ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὸν οἱ οἰκονομικὲς σχέσεις καθορίζουνται τὴν πορεία τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Αὐτὸς ὁ νόμος ὑποστηρίζει πὼς ὑπάρχουνται κοινωνικὲς τάξεις διαχωρισμένες οἰκονομικά, πὼς βρίσκονται ἀδιάκοπα ἀναμεταξύ τους σὲ ἔμπολεμη κατάσταση καὶ πὼς ἡ ἔκβαση αὐτοῦ τοῦ πολέμου θάναι ἡ κατεύθυνση τῆς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς πρὸς τὴν ἀπελευθέρωση τῶν παραγωγῶν ἀπὸ τὰ δεσμὰ ποὺ σὲ περασμένους καιροὺς τοὺς κρατούσαντες σκλαβωμένους. Τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα θάναι ἡ δημιουργία κοινωνίας ἀταξικῆς.

Τὴν ἴδεα πὼς ὑπάρχει κάποιος οἰκονομικὸς ντετερμινισμὸς μπορεῖ βέβαια νὰ τὴν παραδεχτεῖ κανένας. Μὰ μὲ τὸ νὰ τὴν παραδεχτεῖ δὲ γίνεται μαρξιστής, ἀφοῦ ἡ οὖσία τοῦ μαρξισμοῦ εἶν' ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ ταξικὸς πόλεμος εἶναι τὸ κανάλι ποὺ ἀναμεσ' ἀπ' αὐτὸν λειτουργοῦν οἱ δυνάμεις οἱ οἰκονομικὲς γιὰ νὰ πραγματοποιήσουνται τὴν κοινωνικὴ ἀλλαγὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ πρόοδο. Αὐτὸς ὁ νόμος δὲν προηλθε μήτε καὶ θεωρήθηκε πὼς προηλθε ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν γεγονότων τῆς Ἰστορίας. Προηλθε ἀπὸ τὴ διαλεχτικὴ μεταφυσικὴ τοῦ Χέγκελ. Τὸν τρόπο προηλθε ἀπ' αὐτὴ μᾶς τὸν ἔχει ὑποδείξει ὁ Μάρκος Λέγοντας ὅτι ἔβαλε στὸ κεφάλι του τὸ Χέγκελ. Τὸ σύστημα τοῦ Χέγκελ εἶναι διαλεχτικὸς ἴδεαλισμός. Σ' αὐτὸν οἱ λογικὲς κατηγορίες σύμφωνα

μὲ τὴν κίνηση ποὺ ἀναπόσπαστα συνδέεται μὲ κάθε μερικὴ κι^ν ἀσυμπλήρωση ἐκδήλωση τῆς λογικῆς συγκρότησης τοῦ σύμπαντος, δημιουργοῦν οἱ Τύποις τ' ἀντίθετά τους. Κ^α νὴ ἔνωση τῶν ἀντιθέσεων ἀποτελεῖ μιὰ ἀνώτερη καὶ πιὸ σίγουρη κατανόηση τῆς φύσης τῶν πραγμάτων, ὡσπου τελικὰ δλεῖς οἱ ἀπόψεις ποὺ μπορεῖ νὰ ὑπάρξουν γίνονται δργανικὰ μέλη ἐνὸς συστήματος ποὺ τὰ περιέχει δλα.

‘Ο Μάρκ^{ος} τὸ διαλεχτικὸν ἰδεαλισμὸν ἔχει μετατρέψει σὲ διαλεχτικὸν ὑλισμόν, ποὺ τὴ διαλεχτικὴ τῆς σύγκρουσης τὴ διατηρεῖ σὰ μέσο γιὰ τὴν τελικὴ ἔνωση κι^ν ὅρμονία. Μὰ οἱ κινητήριες δυνάμεις εἶν^{ος} οἱ οἰκονομικὲς τάξεις κι^ν δχι οἱ ἴδεες. ‘Ο ὑλισμὸς τοῦ Μάρκ^{ος} διαφέρει ἀπ^ό τὸν «ἀπλοῖκὸν» ὑλισμὸν ποὺ βασίζεται ἀποκλειστικὰ στὰ συμπεράσματα τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ὅσο ὁ τελικὸς σοσιαλισμός, δηλαδὴ ἡ τελειωτικὴ σύνθεση τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας, διαφέρει ἀπὸ τὸν οὐτοπικὸ σοσιαλισμὸν τῶν παλιῶν κομμουνιστῶν. Αὐτὸς δὲ τελευταῖος εἶναι οὐτοπικός, γιατὶ ἀποδίνει δύναμη κι^ν ὅρμη στὶς ἀνθρώπινες προτιμήσεις τῶν ἀξιῶν κι^ν ἔτσι τοὺς θεωρεῖ αἴτια τοὺς ἡθικοὺς παράγοντες. Σύμφωνα μὲ τὸ Μάρκ^{ος} ἡ οἰκονομικὴ κίνηση αὐτοκαθορίζεται ἀναγκαστικὰ πρὸς τὸν τελικὸν τῆς σκοπό, δπως ἡ κίνηση τῶν λογικῶν κατηγοριῶν στὸ σύστημα τοῦ Χέγκελ. ‘Ετσι λοιπὸν δὲ μαρξισμὸς δχι μόνο παράτησε τὸν ἰδεαλιστικὸν ὅρθιολογισμὸν τοῦ ἐγελιαγοῦ συστήματος καὶ τὸν ἀποδοκίμασε μὲ βιαιότητα, παρὰ κι^ν ἀρνήθηκε ὅλοτελα στ^ρ δνομα τῆς ἐπιστήμης πὼς εἶναι κινητήριες δυνάμεις οἱ ἀνθρώπινες ἀξιολογήσεις.

Στὴ θέση μιᾶς μορφῆς τῆς ρωμαντικῆς ἀπόλυτης θεωρίας δὲ μαρξισμὸς ἀνάπτυξε μιὰν ἄλλη μορφὴ πιὸ συνταιριασμένη μὲ τὸ γόητρο ποὺ ἀποχτοῦσε ἡ ἐπιστήμη κι^ν δὲ νόμος δὲ ἐπιστημονικός. ‘Ητανε θαυμαστὸ διανοητικὸ κατόρθωμα νὰ διατυπωθοῦνε νόμοι γιὰ δλα τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα. ‘Ηταν ἀκόμα πιὸ θαυμαστὸ νὰ διατυπωθεῖ ἔνας νόμος. ‘Ενας νόμος ποὺ λειτουργεῖ μὲ ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα. Ποὺ δταν τὸν κατανοήσουν οἱ ἀν-

θρωποι γίνονται ίκανοι νὰ διαχρίνουντες τὶς «άντιφάσεις» τοῦ σημερινοῦ ἀστικοῦ καπιταλισμοῦ. Καὶ ποὺ συνάμα δείχνει σίγουρα τὸ τέρμα ὃπου αὐτὲς οἱ ἀντιφάσεις μὲ τὴν ίδια τὴ διαλεχτική τους ὅδηγοῦνται τὴν κοινωνία. Ὁ νόμος τῆς ιστορίας ἔγινε ὁ νόμος γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ δράση. Καὶ κατορθωθήκαν δλα δσα μπορούσαντα νὰ κατορθωθοῦνται γιὰ νὰ φανεῖ καθαρὰ ἕνα τέρμα καὶ γιὰ νὰ συγκεντρωθεῖ γιὰ χάρη του τὸ συναίσθημα καὶ ἡ ἐνεργητικότητα.

‘Η ίδεα δτι στὰ κοινωνικὰ φαινόμενα κυριαρχεῖ ὁ νόμος τῆς ἀνάγκης, ὁ νόμος τῆς αἰτιότητας, ὑπῆρχε στὴν ἀτμόσφαιρα τὴν πνευματικὴ ἐδῶ κ' ἔναν αἰώνα, καθὼς κ' ἡ ίδεα τῆς ἀνάπτυξης, τῆς «ἐξέλιξης». Αὐτὴ ἡ δεύτερη ίδεα προϋπῆρχε ἀπὸ τὴ δαρβινικὴ ίδεα τῆς βιολογικῆς ἐξέλιξης. Ὁ Κὰντ εἶχε διδάξει πὼς ἡ ίδεα τῆς αἰτιότητας, ἡ ίδεα τῆς ἀνάγκης, ἀποτελεῖ προϋπόθεση τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης. Οἱ Γερμανοὶ ἐπιστήμονες τουλάχιστο τὴν παραδεχτήκαντα τούτη τὴν ίδεα δίχως νὰ τὴν ἀμφισβητήσουνται, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Κὰντ τὴν περιοχὴ τῆς ἐπιστήμης καθαρὰ τὴν ἔχωριζε ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς ἡθικῆς, ὃπου βασιλεύει σύμφωνα μ' αὐτὸν ἡ ἐλευθερία. Ἡ κριτικὴ πούκανε ὁ Χιούμ στὴν ίδεα τῆς ἀνάγκης δὲν ἔγινε εὔνοϊκὰ δεχτὴ ἀκόμα κι' ἀπὸ κείνους ποὺ τὴν ξέραντε ἐξαιτίας τοῦ συνδέσμου της μὲ τὸ σκεπτικισμό. Ὁπως καὶ νάναι, ὁ Κὰντ φαίνεται πὼς ἔδωσε ταιριασμένη ἀπάντηση στὸ Χιούμ.

Παντοῦ σχεδὸν ἔγιναν ἀπόπειρες νὰ δημιουργηθεῖ ἐπιστήμη τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Ἀπαραίτητη σὲ τούτη τὴν προσπάθεια θεωρήθηκε ἡ ίδεα τοῦ ἀναγκαίου νόμου. Ὁ Αὔγουστος Κὸντ μεταχειρίστηκε πρῶτος τὴ λέξη κοινωνιογία γιὰ νὰ δνομάσει μιὰ περιεχτικὴ σύνθεση. Καὶ παράλληλα βρῆκε τὴ βάση τῆς κοινωνιολογίας στὸ νόμο τῶν τριῶν ἀναγκαίων σταθμῶν τῆς ἐξέλιξης. Σὲ ὑστερότερη περίοδο ὁ Χέρμπερτ Σπένσερ δὲ δυσκολεύτηκε νὰ βρεῖ μιὰ καὶ μοναδικὴ διατύπωση ὃπου μπόρεσε νὰ περιλάβει δλα τὰ φαινόμενα τοῦ σύμπαντος καθὼς καὶ

τὰ βιολογικά, τὰ ψυχολογικά, τὰ κοινωνικά. Οἱ πρῶτες ἀπόπειρες νὰ καταταχτοῦν ἐπιστημονικὰ τὸ ἀνθρώπινα γεγονότα χειροποιήσαντες τὴν ἀρχὴ τῶν σταθμῶν τῆς ἀναγκαίας «ἔξτιλέτης» εἴτε στὴ μιά της μορφὴ εἴτε στὴν ἄλλη.

Ἡ πέμπτη δεκαετία τοῦ περασμένου αἰώνα ἦταν ἡ ἐποχὴ ποὺ ὑποσχόταν κοινωνικὰ κινήματα ωιζοσπαστικά. Ὅλα τοῦτα τὰ κινήματα εἶχανε φανερὴ οἰκονομικὴ κατεύθυνση καὶ μερικὰ ἦτανε ἔεικάθαρα σοσιαλιστικὰ καὶ κομμουνιστικά, καὶ μάλιστα στὴ Γαλλία κεῖνο τὸν καιρό. Στὴ Γερμανία ὑπῆρξε ἐποχὴ ποὺ ἡ φιλοσοφία τοῦ Χέγκελ κυριαρχοῦσε τόσο πολὺ ώστε οἱ μόνες σημαντικές διχογγωμίες ἦτανε κείνες ποὺ χωρίζαντες τὸν ἕναν κλάδο τῆς ἐγελιανῆς σχολῆς ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἐν τίς πάρουμε μαζὶ ὅλες τοῦτες τὶς περιπτώσεις, δὲ θὰ μᾶς φανεῖ παράξενο πῶς ὁ Μάρκος εἶδε στὴν ἐγελιανὴ διαλεχτικὴ μιὰν ἀρχὴ ποὺ ὅταν ἐρμηνευτεῖ οἰκονομικὰ δίνει σταθερὴ βάση στὴν ἐπιστήμη τῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν καὶ ταυτόχρονα προσφέρει στὴν ἐπαναστατικὴ κίνηση μιὰ ὑπέρτατη κατεύθυντήρια γοαμμὴ γιὰ τὶς πραχτικές της ἐνέργειες.

“Οπως εἴπαμε, τὰ σημαντικὰ κοινωνικὰ κινήματα ἀναπτύσσουντες κάποια φιλοσοφία γιὰ νὰ καθοδηγεῖ, ὀνομαστικὰ τουλάχιστο, τὶς πραχτικές τους προσπάθειες καθὼς καὶ γιὰ νὰ τὶς δικαιολογεῖ «ἐκ τῶν ὃς στέρεων». Ὁ γερμανικὸς πολιτισμὸς παρουσίασε ἀπὸ τοῦτη τὴν πλευρὰ ἴδιαίτερο ζῆλο καὶ ἴδιαίτερη γονιμότητα. Ὅλες οἱ προσπάθειες ποὺ γίναντε γιὰ νὰ ἐξεταστοῦν οἱ πραγματικὲς συνθῆκες μὲ κάποια ἄλλη βάση θεωρηθῆκαν ἀπόδειξη πῶς δοι τὶς κάναντες δὲν ἦτανε παρὰ ἐμπειρικοί. Καὶ τοῦτος ὁ χαραχτηρισμὸς εἶχε ἀποδοκιμαστικὴ ἔννοια. Ἡτανε σὰ νὰ τοὺς ἔλεγες κομπογιαννίτες. Γιὰ τὸ μαρξισμὸν εἴν’ ὀνειροπαραμένοι οὐτοπιστὲς δοι παραδέχονται κάποιο νόμο ποὺ δὲν ἔχει ἀποκλειστικὰ ὑλικὴ βάση. Τὸ γεγονός λοιπὸν δτι τὴ διαλεχτικὴ του διατύπωση τὴν ἔχει δανειστεῖ ὁ μαρξισμὸς ἀπὸ τὸν πιὸ μεταφυσικὸ — ὅχι μὲ ἐπιστημονικὴ ἔννοια — ἀπ’ ὅλους τοὺς νεώτερους

φιλοσόφους, καθόλου δὲν ἔμποδισε τὴν μαρξιστικὴ σύνθεση ν^ο ἀποχτήσει δημοτικότητα. Γιατὶ γιὰ τὸν πραχτικὸ χαραχτήρα ἔμοιαζε νὰ ὑπῆρχε ἐγγύηση. Δὲν τὴ δίνανε μονάχα οἱ πραγματικὲς οἰκονομικὲς συνθῆκες καὶ τοῦ Μὰρξ οἱ προβλέψεις. Τὴν ἔδινε πάνου ἀπ' ὅλα ἡ ταξικὴ σύγκρουση, ποὺ ὅλο καὶ μεγαλύτερη γινόταν.

Ἡ θεωρία τοῦ ταξικοῦ πολέμου ἀπόχτησε ἰδιαίτερη ἐπικαιρότητα, γιατὶ δίδασκε ὅτι ἡ ταξικὴ πάλη ποὺ ὑπῆρχε τότε ἦταν πάλη ἀνάμεσα στοὺς κεφαλαιοκράτες τῆς ἀστικῆς τάξης καὶ τὸ προλεταριάτο, δηλαδὴ τοὺς ἐργάτες τοὺς μεροκαματιάρηδες ποὺ δουλεύανε στὶς φάμπρικες καὶ ποὺ δὲν εἶχανε καμιᾶς λογῆς κομπόδεμα. Ἐξὸν ἀπ^ο αὐτὸ ἡ μελέτη πούκανε ὁ Μὰρξ στὰ συγκεκριμένα γεγονότα ποὺ παρατήρησε στὸ σύστημα τῶν ἐργοστάσιων τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, στήριξε τὴ γενική του διδασκαλία μὲ πολλὲς οἰκονομολογικὲς γενικεύσεις ποὺ κάθε θεωρία σήγουρα θὰ τὶς ἔβρισκε βάσιμες. Σ^τ αὐτὲς τὶς γενικεύσεις ἀνήκουν ἀς ποῦμε οἱ περιοδικὲς οἰκονομικὲς κρίσεις, ποὺ ὅλο καὶ πιὸ ἔντονες γίνονται, ἢ ἡ τάση πρὸς τὸ συνασπισμὸ καὶ τὴ συγκέντρωση κ.τ.λ. Ἡ ὀρχὴ ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἀρνηση τῶν ἀρνήσεων δίδαξε μὲ τὸν ἀπλοποιημένο τῆς ϕωμαντισμὸ πὼς ὁ ταξικὸς πόλεμος θὰ δδηγήσει τελικὰ στὴν ἀταξικὴ κοινωνία περνώντας ἀπ^ο τὸν ἐνδιάμεσο σταθμὸ τῆς προσωρινῆς διχτατορίας τοῦ προλεταριάτου. Στὴν ἀταξικὴ κοινωνία τὸ κράτος σὰν πολιτικὴ ἔξουσία καταναγκασμοῦ εἶναι καταδικασμένο νὰ σβήσει. Κι^ν ὅλα του τὰ ὄργανα θὰ γίνουν ὄργανα ποὺ θὰ διαχειρίζονται τὰ κοινὰ συμφέροντα. Τούτη τὴν τελικὴ ἔκβαση θὰ τὴν δραματιζότανε μὲ ἵκανοποίηση ἀκόμα κι^ν ὁ ἀναρχικός, μ' ὅλη του τὴν ἀντίθεση πρὸς κάθε ἔξουσία καταναγκαστική.

Οἱ μαρξιστὲς ἔχουνε φυσικὰ ζωηρὲς ἀντιρρήσεις ὅποτε ἐκφράζεται ἡ γνώμη πὼς ἡ πίστη τους μοιάζει πολὺ μὲ τὰ θεολογικὰ συστήματα τὰ παλιά. Μὰ δλες οἱ ἀπόλυτες θεωρίες τείνουνε νὰ πάρουνε θεολογικὴ μορφὴ καὶ νὰ ξυπνᾶνε κείνη τὴν

θεομή συγκίνηση ποὺ σὲ περασμένους καιροὺς συνδεότανε μὲ τὶς θρησκεῖες ποὺ κάνανε σταυροφορίες. Στοὺς πρώτους χριστιανούς αἰῶνες, μὲ τὰ θεολογικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ μὲ τὶς θεολογικὲς διαμάχες ἦταν μπλεγμένα καὶ σύγχρονα συμφέροντα ποὺ δὲ μπορεῖ σήμερα ἡ φαντασία νὰ τὸ ἀναπαραστήσει. Αὗτὸ πάσι νὰ πεῖ πὼς ἔχεινες οἱ θρησκεῖες ἥταν ἀληθινὰ πιὸ πραχτικὲς ἢ ποὺ μᾶς φαίνονται τώρα ποὺ τὶς κρίνουμε ἀναδρομικά. "Ἐτοι καὶ ἡ μαρξιστικὴ διδασκαλία, ἡ μονολιθικὴ καὶ στὸ βάθος της θεωρητική, πῆρες ἄμεσο πραχτικὸ χρῶμα, ὅταν συνδέθηκε μὲ πραγματικὲς οἰκονομικὲς συνθῆκες καὶ μὲ νέες μορφὲς τυραννίας δημιουργημένες ἀπὸ τὶς συνθῆκες αὐτές. Δὲν ὑπάρχει τίποτα καινούργιο καὶ παράξενο σὲ ἕνα συνδυασμὸ θεωρίας καὶ πράξης ὅπου τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ δίνουν ἔναν δρισμένο χωματισμὸ σὲ μιὰ ἀφηρημένη θεωρία καὶ ἡ θεωρία πάλι γίνεται πηγὴ ἔμπνευσης γιὰ τὴν πράξη προσφέροντας ἀκόμα καὶ συνθήματα καὶ σαλπίσματα συναγερμοῦ. Ἡ ἔρμηνεία τῶν γραφῶν ἔχει πάντα τὴν δύναμη νὰ γεφυρώνει χάσματα καὶ ἀσυνέπειες. Καὶ κάθε ἀπόλυτη πίστη ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι δὲν ὑπάρχουν δρια στὴν ἔρμηνευτικὴ ἐπινοητικότητα. Κεῖνο λοιπὸν ποὺ πραγματικὰ συμβαίνει μπορεῖ νὰ ἔναρμονίζεται μὲ τὸ δόγμα. Καὶ τὸ δόγμα πάλι μπορεῖ νὰ προσαρμόζεται στὰ γεγονότα δίχως νὰ φαίνεται.

Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κάνουμε πλατιὰ ἐπισκόπηση στὴ θεωρητικὴ πλευρὰ τῆς μαρξιστικῆς φιλοσοφίας. Κεῖνο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ εἶναι τὸ στήριγμα ποὺ ίσχυρίζονται οἱ ὅπαδοι της πὼς δίνει σὲ μιὰ ἀπόλυτα ἐπιστημονική μορφὴ κοινωνικῆς ἔξελιξης, ποὺ εἶναι ἀναπόφευχτη, ἐπειδὴ εἶναι ἐπιστημονική. "Οπως λένε καὶ γιὰ τὰ προϊόντα τῆς λογοτεχνίας, διαρκεῖσμὸς ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐποχή του. Τὴν ἀντιπροσωπεύει μὲ τὴν ἀξίωσή του πὼς εἶναι ἐπιστημονικός. Γιατὶ ὅπως ἀκριβῶς ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἀναζήτηση ἐνὸς μοναδικοῦ νόμου ποὺ σὲ δλα ἀπλώνεται κι' ὅλα τὰ περικλείνει ἀποτελοῦν ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα.

Τ. ΝΤΙΟΥΗ : ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

τῆς πνευματικῆς ἀτμόσφαιρας τῆς πέμπτης δεκαετίας τοῦ περασμένου αἰώνα, ἔτσι καὶ πιθανότητα κινδύνου αλισμὸς εἶναι τὰ διακριτικὰ γνωρίσματα τῆς τωρινῆς ἐπιστήμης. Σ' ὅσους εἶναι ἔξοικειωμένοι μὲ τὶς πρόσφατες ἐπιστημονικὲς ἔξελίξεις, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ποῦμε πώς ἔχει κλονιστεῖ ἡ παλιὰ ἔξηγηση ποὺ δόθηκε στὴν Ἰδέα τῆς αἰτιότητας καὶ τῆς ἀναγκαιότητας. Δὲ χρειάζεται ὅμως καὶ νὰ φτάσουμε στὸ σημεῖο νὰ τὴν πετάξουμε στὴ θάλασσα τούτη τὴν Ἰδέα γιὰ νὰ δώσουμε ἔμφαση σὲ κείνο ποῦναι σημαντικὸ γιὰ τὸ θέμα ποὺ πραγματεύομαστε τώρα.

Ὑπάρχει τεράστια διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν Ἰδέα ὅτι σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ γεγονότα ποὺ τὰ παίρνουμε γιὰ νὰ τὰ ἔρευνήσουμε μποροῦμε νὰ βροῦμε ἀλυσίδες ἀπὸ αἴτια κι ἀποτελέσματα καὶ στὴν Ἰδέα ὅτι ὅλες τὶς σειρὲς τῶν γεγονότων τὶς ἐνώνει σ' ἕνα καὶ μογαδικὸ σύνολο ἐνας νόμος αἰτιότητας. Κι ἀν ἀκόμα παραδεχτοῦμε πώς ἡ πρώτη ἀπὸ τοῦτες τὶς δυὸ ἀρχὲς ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας, ἡ δεύτερη εἶναι μιὰ ἀντίληψη μεταφυσικὴ καὶ ἔξωεπιστημονική. Τὸν πρῶτο καιρὸ ποὺ ἀγωνιζόταν ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ν' ἀποχτήσει τὴν ἀνεξαρτησία τῆς κι ἀργότερα, ὅταν ἔγινε ἀπόπειρα νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς αὐθαιρεσίας τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα, ὅσοι θέλανε νὰ κερδίσουν ἔδαφος οἱ ἀγῶνες αὐτοί, δανειστήκανε ἀπὸ τὴν κυρίαρχη θεολογία μιὰν Ἰδέα ποὺ τὴν εἶχε κάνει πολὺ γνωστὴ τούτη ἡ θεολογία, τὴν Ἰδέα μιᾶς δύναμης ποὺ δλα τὰ δημιουργεῖ κι ὅλα τὸ ἀγκαλιάζει. Τούτης τῆς δύναμης ἡ φύση κι ὁ τρόπος τῆς λειτουργίας τῆς ἀλλάξανε ριζικὰ στὴ νέα ἀπολογητική, ποὺ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἐπιστήμη. Μὰ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς συνήθειας τὶς ἴκανοποιοῦσε ἡ διατήρηση τῶν παλιῶν τρόπων τῆς σκέψης. "Ἐτσι καὶ τὰ πρῶτα «ἀμάξια δίχως ἄλογα» κρατήσανε τὸ σχῆμα τῶν ἀμαξιῶν ποὺ παραμερίσανε. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο συμπληρώθηκε τὸ κενὸ ποὺ ἀφησε ἡ παραίτηση ἀπὸ μιὰ δύναμη ὑπερφυσικὴ πρῶτα πρῶτα καὶ ἔπειτα ἡ παραίτηση ἀπὸ

τὴ Φύση ποὺ ἀντικατάστησε τὴ Θεότητα στὶς ἐποχὲς τοῦ δεισιδικοῦ δρυδολογισμοῦ. Μόνο βαθμιαῖα τὸ ἔργο τῆς ἐπιστήμης καὶ τὰ εἰδικά τῆς συμπεράσματα ἔκαθαρίσανε πὼς ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀνταγωνίζεται τὴ θεολογία στὴν ἐπιδίωξη μιᾶς καὶ μοναδικῆς τελικῆς ἔξηγησης καὶ ἔται δὲν εἶχε ἀνάγκη νὰ ζητήσει τὴ δικαίωσή της ἀπὸ τὴ θεολογία.

Ἡ παραίτηση δὲ σημαίνει πὼς ἐγκαταλείφτηκε ἡ ἔρευνα γιὰ πλατιὲς γενικεύσεις. Σημαίνει πὼς οἱ γενικεύσεις αὐτὲς ἀλλάξαντο χαραχτήρα καὶ προορισμό. Τώρα δὲ σκοπός τους καὶ δικοορισμός τους εἶναι νὰ χρησιμεύσουν γιὰ τύποι στὸν ἕναν κλάδο καὶ στὸν ἄλλο χωρὶς νὰ γίνεται καμιὰ ἀλλαγὴ στὴν ποιοτικὴ διαφορὰ τῶν κλάδων. Ἡ θεωρία τῆς διατήρησης τῆς ἐνέργειας, γιὰ νὰ φέρουμε ἕνα παράδειγμα, ἀντιπροσωπεύει μιὰ γενικευση ἀρκετὰ περιεχτική. Σύμφωνα μὲ τὴ φρασεολογία τῆς ἔξοστρακισμένης τώρα φιλοσοφίας τῆς ἐπιστήμης θὰ λέγαμε πὼς φέρονται στὸ προσκήνιο μιὰ δύναμη ποῦναι ταυτόχρονα ἡλεκτρική, μηχανική, θερμοπαραγωγική, καὶ δύμως ἀπὸ ὅλῳ αὐτὰ τέποτα, μὰ κάτι σὰν ἕνα ἀπροσδιόριστο «Πράγμα καθεαυτό», που βρίσκεται πίσω ἀπὸ ὅλῳ αὐτά. Στὴν τωρινὴ ἐπιστημονικὴ μέθοδο εἰνῷ ἔνας τύπος γιὰ νὰ μετατρέπεται δποιαδήποτε ἀπὸ αὐτὲς τὶς μορφὲς τῆς ἐνέργειας σὲ δποιαδήποτε ἄλλη, φτάνει νὰ ἐκπληρώνονται δρισμένοι δροι.

Ἡ ՚δια ἀρχὴ ՚σχύει καὶ γιὰ τὴ μετατροπὴ τῶν χημικῶν στοιχείων, ποὺ ἀνακαλύφτηκε τώρα τελευταῖα. Δὲ σβήνει τὶς ποιοτικὲς διαφορὲς ποὺ ἔχωρίζουντε τὸ ἕνα φαινόμενο ἀπὸ τὸ ἄλλο, μὰ φανερώνει κάτου ἀπὸ ποιὲς συνθῆκες ἕνα εἶδος μετατρέπεται σὸ ἕνα ἄλλο εἶδος. Οἱ διαφορὲς στὶς πραχτικὲς ἐνέργειες τὶς βασισμένες στὴν ἐπιστήμη ἀντιστοιχοῦντε μὲ τὴν ἀλλαγὴ πουγινε στὴ θεωρία, δπως ἡ τεχνικὴ τῆς νεώτερης χημικῆς βιομηχανίας διαφέρει ἀπὸ τὰ ὅνειρα τῶν ἀλχημιστῶν. Κανένας δὲ θὰ σκεφτόταν σήμερα νὰ καταπιαστεῖ μὲ μιὰ δρισμένη ἐφεύρεση, τὸ βαρύτερο ἀπὸ τὸν ἀέρα μεροπλάνο ἢ τὸ μηχάνημα μὲ τὴν

έσωτερη καύση κ.τ.λ. ξεκινώντας ἀπὸ εἶναν ὑποθετικὸ παγκόσμιο νόμο σχετικὸ μὲ τὴν λειτουργία κάποιας μοναδικῆς ὕστατης δύναμης. Ὁ ἐφευρέτης, ποὺ μεταφράζει μιὰ ἰδέα σὲ μιὰ ἀποτελέσματικὴ τεχνικὴ ἐφαρμογή, ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἔξεταση εἰδικῶν ὑλικῶν καὶ δοκιμάζει εἰδικὲς μεθόδους γιὰ νὰ τὰ συνδυάσει.

Τὸ πρότυπο ποὺ ἔξιστραχίστηκε ἀπὸ τὴν νεώτερη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κι ἀπὸ τὴν νεώτερη ἐπιστημονικὴ μηχανικὴ τὸ ἀκολουθεῖ ἡ τεχνικὴ ποὺ βασίζεται στὸ μαρξιστικὸ νόμο, τὸν εἶνα καὶ μοναδικό, ποὺ τὰ περικλεῖνει δλα, τὸ νόμο τῆς μᾶς καὶ μοναδικῆς δύναμης ποὺ εἶναι ἡ αἴτια δλων τῶν φαινομένων. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὸ νόμο κεῖνο ποὺ χρειάζεται εἶναι νὰ ἔνισχυθεῖ δ ταξικὸς πόλεμος μὲ δσο γίνεται πιὸ πολλοὺς καὶ διάφορος τρόπους καὶ σὲ δσο γίνεται περσότερες εὐκαιρίες. Γιατὶ ἡ οὖσία τῆς θεωρίας σύμφωνα μὲ τὴ διαλεχτικὴ μέθοδο δὲν εἶναι ν^ο ἀναγνωρίσουμε πὼ; οἱ ταξικὲς συγκρούσεις εἶναι γεγονότα. Ἀπὸ τούτη τὴν ἀποψη ἔκανε μιὰν ἀναγκαία διόρθωση σὲ μιὰ ἔννοια ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν ἀρχὴ τοῦ δέκατου ἔνατου αἰώνα, τὴν ἔννοια τῆς παγκόσμιας ἀρμονίας καὶ τῆς παγκόσμιας ἀλληλουχίας. Τὸ διακριτικὸ της γνώρισμα εἶναι πὼς ἡ κοινωνία προσθεύει δταν ἐντείνεται ἡ σύγκρουση ἀνάμεσα στὶς κεφαλαιοκρατικὲς τάξεις, ποὺ τὶς ἀποτελοῦν οἱ ἐργοδότες, καὶ στὴν τάξη τὴν προλεταριακή, ποὺ τὴν ἀποτελοῦν οἱ ἐργολῆπτες. Κ^ο ἔτσι ἡ ὑπέρτατη ἥθικὴ ἀρχὴ εἶναι νὰ ἔνισχυθεῖ ἡ δεύτερη.

Ἡ ἀντιστοιχία ποὺ βρίσκουμε στὴ φυσικὴ ἐπιστήμη εἶναι πάνου κάτου ἡ ἀκόλουθη. Ἄσ ὑποθέσουμε πὼς ὑπῆρχε κάποτε ἡ θεωρία δτι «ἡ φύση ἀποστρέφεται τὴν προστριβή». Ἀνακαλύπτεται ὕστερα πὼς καμὶ μηχανικὴ ἐργασία δὲ γίνεται χωρὶς ἀντίσταση καὶ πὼς δὲν ὑπάρχει ἀντίσταση χωρὶς προστριβή. Βγαίνει τότε τὸ συμπέρασμα πὼς μὲν καταργήσουμε τὸ λάδωμα κι αὐξήσουμε τὴν προστριβή, θὰ δημιουργηθεῖ μιὰ κατάσταση παγκόσμιας προστριβῆς πσὺ μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐσωτερικὴ της διαλεχτικὴ θὰ φέρει τὴν προσαρμογὴ τῆς μιᾶς ἐνέργειας μὲ τὴν ἄλλη.